

ضمان ناشی از تعدی و تفریط در عقود اذنی

نویسنده: علی زارع

مدرس دانشگاه آزاد اسلامی

سرشناسه	:	زارع، علی، ۱۳۶۰-
عنوان قراردادی	:	ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	:	ضمان ناشی از تعدی و تفریط در عقود اننی/نویسنده علی زارع.
مشخصات نشر	:	شیراز: کوثر سعادت، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	:	۱۲۸ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۲۲-۹۶۷۹۵-۹-۳
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه: ص. [۱۱۹]- ۱۲۵؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	:	عقود و ایقاعات (فقه) -- ایران
موضوع	:	Contracts (Islamic law) -- Iran
موضوع	:	عقد ضمان -- ایران
موضوع	:	-- Iran Suretyship and guaranty
رده بندی کنگره	:	KMPH۸۵۸
رده بندی دیویی	:	۳۴۶/۵۵۰۲
شماره کتابشناسی ملی	:	۸۴۶۷۸۹۰
اطلاعات رکورد کتابشناسی	:	فیا

نشر کوثر سعادت

ضمان ناشی از تعدی و تفریط در عقود اننی

علی زارع

نوبت و سال چاپ: اول ۱۴۰۰/شمارگان ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸۶۲۲۹۶۷۹۵۹۳

ویراستار: فاطمه امیری شیرازی/صفحه آرا: اطلس دهقانی/طرح جلد: سیده زهرا سعادت/چاپ
دنا

ارتباط با نویسنده: ۰۹۱۲۸۶۸۰۰۷۵

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: کلیات و تبیین مفاهیم	۱۱
بخش اول: جایگاه عقود اذنی در قراردادهای ایران	۱۳
گفتار اول: در فقه اسلامی	۱۳
گفتار دوم: در حقوق موضوعه	۱۴
گفتار سوم: اذن و عقود اذنی	۱۵
بخش دوم: اذن و امانت در فقه و حقوق مدنی	۱۸
گفتار اول: انواع امانت مالکی و قانونی یا شرعی	۱۸
گفتار دوم: معنای امانت خاص و عام	۱۹
گفتار سوم: اثر اذن	۲۰
۲: ضمانی بودن اذن در تصرف	۲۴
گفتار چهارم: امانی بودن ید امین اصل است یا استتار	۲۷
بخش سوم: تعدی و تفریط	۳۴
گفتار اول: مفهوم لغوی و اصطلاحی تعدی و تفریط	۳۴
گفتار دوم: مفهوم تعدی و تفریط در حقوق ایران	۳۵
بخش چهارم: مصادیق عقود اذنی	۳۷
گفتار اول: عقد ودیعه	۳۷
گفتار دوم: عقد وکالت	۳۹
گفتار سوم: عقد عاریه	۴۲
فصل دوم: آثار تعدی و تفریط در عقود اذنی	۴۵
بخش اول: ضمان امین	۴۷
گفتار اول: ضوابط تحقق تعدی و تفریط در حقوق ایران	۴۷
گفتار دوم: اثرات تعدی و تفریط	۴۹
گفتار سوم: اثبات تقصیر	۵۲

بخش دوم: شرط ضمان امین بدون تعدی و تفریط	۵۳
گفتار اول: دیدگاه فقها درباره شرط ضمان امین	۵۳
گفتار دوم: دیدگاه حقوقدانان درباره شرط ضمان در صورت عدم تقصیر	۵۷
گفتار سوم: محدوده شرط	۶۰
بخش سوم: شرط عدم مسئولیت امین	۶۳
گفتار اول: ادله مخالفان شرط عدم مسئولیت امین در صورت تقصیر	۶۳
گفتار دوم: ادله موافقان شرط عدم مسئولیت امین	۶۴
بخش چهارم: آثار تقصیر در انحلال عقود امانی	۶۷
گفتار اول: عقود لازم	۶۷
گفتار دوم: عقود جایز	۷۰
گفتار سوم: عقود لازم و جایز	۷۶
فصل سوم: آثار رجوع از تعدی و تفریط در عقود اذنی	۷۹
بخش اول: ضمان امین پس از رجوع	۸۱
گفتار اول: ادله فقها	۸۱
گفتار دوم: ادله حقوقدانان	۸۴
بخش دوم: عدم ضمان امین پس از رجوع	۸۷
گفتار اول: دلایل فقها	۸۷
گفتار دوم: دلایل حقوقدانان	۹۳
گفتار سوم: نظرات قائلان به تفصیل	۹۵
بخش سوم: مسئولیت امین و ثالث	۹۸
گفتار اول: مسئولیت تضامنی	۱۰۰
گفتار دوم: تقسیم مسئولیت امین و ثالث	۱۰۳
گفتار سوم: مبانی مسئولیت	۱۰۵
گفتار چهارم: اجرت امین و ثالث	۱۰۹
نتیجه‌گیری	۱۱۴
منابع و مأخذ	۱۱۸
الف) فارسی	۱۱۸
ب: منابع عربی قرآن کریم	۱۲۲

مقدمه

در حقوق ایران، عقود به سه دسته اذنی و عهده و تملیکی تقسیم شده اند. عقد اذنی آن دسته از عقود است که اجازه و رضایت مالک در تصرف آن شرط است. و در مقابل در عقود عهده و تملیکی، قرارداد بر اساس الزام و التزام میان طرفین است.

امروزه اکثر قراردادها در قالب عقود اذنی بسته می شوند. که شناخت ماهیت آنها، با توجه به فراگیری آن امری ضروری است. چرا که احکام و آثار آن را باید در سایه شناخت ماهیتش، شناخت

البته برخی از اندیشمندان تقسیم بندی دیگری دارند و عقود را به دو دسته عقود جایز و لازم تقسیم کرده اند. در قانون مدنی، موارد معینی تعیین شده اند که در صورت وقوع آن می توان عقود لازم را فسخ کرد.

عقود جایز اذنی شامل پنج عقد عاریه، ودیعه، وکالت، شرکت و مضاربه می شود. این عقود دارای ماهیت امانی هستند و تحت شرایط قانونی خاصی قرار دارند.

از آنجایی که در جامعه امروزی موضوع امانت و ضمان امین قسمت عمده ای از روابط بین انسانها با یکدیگر و روابط بین اشخاص حقیقی با شخصیتهای حقوقی از جمله ادارات و شرکتها و... را در بر می گیرد لازم است جایگاه بهتری در مطالعات فقهی و حقوقی به خود اختصاص دهد. در عقود امانی (مثل عقود جایز اذنی) به طور کلی هرگاه مال توسط مالک یا قائم مقام قانونی و شرعی او به دیگری تحویل و اجازه وضع ید به او داده شود، بدون آن که برای آن عوضی ملحوظ گردد، ید گیرنده، ید امانی محسوب می شود. با توجه به آنچه آمد میتوان نتیجه گرفت که علی القاعده امین مسؤول نقص یا تلف مال امانی نیست مگر

این که مرتکب تقصیر شود و چون تعهد امین در حفظ و نگهداری مال از نوع تعهد به وسیله می باشد و اصل نیز عدم تقصیر امین است بار اثبات تقصیر امین بر دوش مدعی تقصیر او میگردد. به عنوان قاعده میتوان گفت که هر گاه حالتی به وجود آید که امین بر مال غیر متصرف باشد در حالی که دیگر هیچ اذن و مجوزی برای تصرف ندارد، یدش ضمانی میشود. به بیان دیگر همانطور که شروع تصرف در مال غیر نیازمند اذن (خواه اذن مالک و خواه اذن قانونگذار) میباشد ادامه تصرف در مال غیر هم نیازمند وجود اذن است. پس، همانطور که شروع تصرف امین (در معنی عام) در مال دیگری از اذن برخوردار بوده است ادامه تصرف هم باید دارای اذن و مجوز باشد بنابراین هر زمان که اذن به طور کامل از بین برود تصرف امین بر مال غیر یک تصرف غاصبانه محسوب میشود و متصرف ضامن می باشد.

اولین اصل در عقود، ضمانی بودن ید متصرف مال غیر است. اما در برخی موارد قانونگذار این اصل اولیه عدول کرده و ید متصرف مال غیر را امانی دانسته و متصرف را ضامن نقصان یا تلف مال غیر ندانسته است اما این امر به طور مطلق پیش بینی نشده است و در موارد ارتکاب تعدی یا تفریط مسئولیت مطلق برای این را برای وی مقرر نموده است.

در اینجا آنچه که مهم است این است که زمانی که ید امانی متصرف تغییر کند، آیا در وضعیت حقوقی آن نیز تاثیر گذار است. یعنی اگر متصرف در مال امانی تعدی و تفریط کند، عقود فسخ می شوند و یا اینکه قرارداد کماکان باقی می ماند.

در بین فقها و حقوقدانان در این مسئله به ویژه در باب عقد ودیعه که ماهیت و اقتضای امانت را دارد، اختلاف نظر دیده می شود. برخی معتقدند که مقتضای اصلی ودیعه امانت است لذا با از بین رفتن امانت، عقد نیز باطل می شود. ولی برخی دیگر بین اذن و ضمان منافاتی نمی دانند و بقای ودیعه به صورت مضمونه

را قبول دارند.

بنابراین می توان چنین نتیجه گرفت که هر چند تعدی و تفریط در مال غیر، وصف امانی بودن آن را از بین می برد اما باعث برهم زدن قرار داد نمی شود و در وضعیت حقوقی آن تغییری حاصل نمی کند.

بنابراین بقای عقد امانی مرجح است و استناد به اصل استصحاب در موارد تردید در بقاء یا انحلال عقود امانی با ارتکاب تعدی یا تفریط می تواند در تقویت نظر فوق مورد توجه باشد. در سایر عقود امانی نیز چون مقتضای ذات آنها چیزی غیر از امانت است موجب انفساخ نمی گردد و در مواردی موجب ایجاد حق فسخ می شود. اما مساله این است که اگر امین تعدی و تفریط کند و دست از تقصیر بکشد اگر در این دوران به مال مورد امانت خسارتی وارد شود امین همچنان مسول است یا اگر در دوره تعدی و تفریط بر اثر قوه قاهره برای مال مورد امانت اتفاقی افتد، مسولیت امین چگونه است. موضوع دیگری که در این پایان نامه مورد مطالعه قرار گرفته است، مساله شروط در عقود جایز ذی مثل شرط عدم مسولیت یا شرط ضمان می باشد، که شاید با ماهیت امانت سازگار باشد.